

Рецензия

От: доц. д-р Атанас Димитров Георгиев
Катедра Икономика и управление по отрасли, Стопански факултет,
СУ „Св. Климент Охридски“
Научна специалност 3.8. Икономика, „Икономика и управление по
отрасли – енергетика“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ по направление 3.8 Икономика „Икономика и управление
по отрасли – Образование, наука, иновации“ в СУ „Св. Климент
Охридски“.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по
защита на дисертационния труд съгласно Заповед № РД 38-579/11.09.2018 г. на
Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“.

Автор на дисертационния труд: Даниел Ишхан Нигохосян

Тема на дисертационния труд: **Принос на Европейския фонд за регионално
развитие към енергийната ефективност на сградния фонд и
предприятията в България в периода 2007-2013 г. и очакван
принос за периода 2014-2020 г.**

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал в докторантура на самостоятелна подготовка към
катедра „Икономика и управление по отрасли“, Стопански факултет на СУ „Св. Климент
Охридски“ по професионално направление 3.8 Икономика „Икономика и управление по
отрасли – Образование, наука, иновации“ съгласно решение на ФС на Стопанския
факултет и заповед N 20-2010/24.11.2015 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“.

Докторантът е отчислен с право на защита. Дисертационният труд е обсъден на
10.07.2018 г. на Разширен катедрен съвет на катедра „Икономика и управление по
отрасли“ при СУ „Свети Климент Охридски“, Стопански факултет. Научен консултант
е проф. д-р Албена Вуцова.

Даниел Ишхан Нигохосян е магистър по „Политически науки“ от Централноевропейския университет (CEU) в Будапеща, Унгария. Преди това е завършил магистърската програма „Международни отношения“ в Университета за национално и световно стопанство (УНСС) и бакалавърска програма „Международни отношения“ в същия университет

По информация от предоставената автобиография, докторантът има 16-годишен общ професионален опит, включително 10-годишен опит в подготовка, изпълнение на проекти и програми, финансирани от предприсъединителните програми, Структурните фондове на ЕС и други донори. Докторантът е посочил и 7-годишен опит в извършването на анализ и оценка на напредъка и изпълнението на оперативни програми, системи за мониторинг, капацитет и човешки ресурси, процедури за наблюдение, оценка на въздействието, социално-икономически анализи и др. Докторантът има и 2-годишен опит като редовен асистент в УНСС. Владее английски език и ползва нидерландски език.

Като Ръководител на катедрата, в която се е обучавал докторанта, мога да споделя и личните си положителни впечатления от неговия подход към изследователската работа.

2. Обща характеристика на дисертацията

Предложената за защита дисертация е с общ обем 167 страници и се състои от въведение, четири тематични глави, заключение (пета глава) и списък на използваната литература. Към основния текст има и 3 приложения. Библиографията включва 140 източника, от които 87 са на английски език и 53 са на български език. В изложението са използвани 28 фигури и 32 таблици.

Във въведението, в обем от 7 страници е направена мотивация на темата, дефинирани са тезата, обектът, предметът, целите и методът на изследването, описани са структурата и съдържанието на дисертационния труд.

Целта на дисертационния труд е анализ на въздействието на ЕФРР върху енергийната ефективност на сградния фонд и предприятията в България в програмен период 2007-2013 г. и на очаквания принос към националните цели за периода 2014-2020 г.

За постигането на поставената цел са дефинирани **следните задачи**:

- Систематизиране на стратегическата и нормативна рамка на мерките за енергийна ефективност и анализ на настоящия напредък в тази сфера;
- Анализ на съществуващи логически модели и разработване на специфичен модел за анализ, който е с най-голяма приложимост при отчитане на времевия и програмен обхват на изследването;
- Прилагане на разработения логически модел по отношение на мерките за енергийна ефективност, финансирани по разгледаните оперативни програми;
- Оценка на ефикасността, ефективността и цялостното въздействие на Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР) върху енергийната ефективност на сградния фонд и предприятията в България.

Обект на изследването са оперативните програми в подкрепа на регионалното развитие и конкурентоспособността на предприятията, съфинансирани от ЕФРР в частта ЕЕ.

Като **предмет на изследването** е дефинирано очакваното въздействие на програмите с оглед на тяхната логика на интервенция, ефективност и ефикасност.

Като **основен изследователски въпрос** е посочен следният: доколко обосновани, логични, ефикасни и ефективни са интервенциите в подкрепа на енергийната ефективност по Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР).

При анализа на изследователските въпроси, в изследването са разгледани следните хипотези:

- Хипотеза 1: В програмен период 2014-2020 г. се наблюдават подобрения в логиката на интервенция на програмите (илюстрирани от по-силни връзки между отделните им елементи);
- Хипотеза 2: Заложените цели на оперативните програми за повишаване на енергийната ефективност са постигнати (2007-2013 г.) и се очаква да бъдат постигнати (2014-2020 г.), т.е. налице е ефикасност на оперативните програми;
- Хипотеза 3: Ефективността на мерките, съфинансирани от ЕФРР, нараства и се отчита при одобряването на проекти за ЕЕ;

- Хипотеза 4: С оглед на значителните средства, предвидени за мерки за енергийна ефективност, въздействието (измерено в енергийни спестявания) на ЕФРР върху ЕЕ на сградния фонд и предприятията е съществено.

Избраната методология за изследването е комбинация от качествени и количествени методи. Водещата рамка на анализ е т.нар. Логически модел. С цел да бъдат отчетени спецификите на разглежданите програми, настоящото изследване предлага нов логически модел, който съдържа всички основни елементи (напр. ресурси, дейности, продукти и резултати) и комбинира елементи от различни известни модели. Количествените методи включват използването на методи на дескриптивната статистика и дефиниране на разходи за единица продукт/резултат.

Първата глава от дисертацията представя теоретичната основа на изследването и методиката на работа. Тя включва преглед на методите за анализ и оценка на въздействието и аргументира избора на подхода за оценка на въздействието, базирана на теорията (ОВБТ). Извършен е обзор на други оценки на въздействието на мерки за енергийна ефективност на европейско и национално ниво, като приложимите изводи от тези оценки са включени в трета и четвърта глава. На базата на този обзор е разработен и описан специфичният логически модел, приложим за конкретното изследване.

Прегледът на теоретичната литература по темата е задълбочен и коректен. Анализирани са редица изследвания във връзка с методите за оценка на въздействието. Докторантът представя и изследвания от Европейския съюз и от отделни национални програми.

По-конкретно са представени и оценките, свързани със сферата на енергийната ефективност, като докторантът е посочил, че те са или проведени от/за европейски институции, или иконометрични анализи.

Прегледът на съществуващите логически модели включва задълбочено представяне на 7 модела: Базов логически модел; Дърво на целите; Подходът Процесен мониторинг на въздействията; Логическа матрица; Теория на промяната; Логика на интервенция 2007-2013 г. (ЕК); Логика на интервенция 2014-2020 г. (ЕК). Разработеният впоследствие от докторанта за целите на изследването логически модел се базира именно на тези 7 модела и цели да комбинира част от елементите им, като отчете техните силни и слаби страни.

Във втората глава от дисертацията авторът представя контекста на интервенциите, като извършва преглед на стратегически и нормативни документи на европейско и на национално ниво с акцент върху основните цели и индикатори, заложиени в тези документи. Дисертацията анализира документите, които задават параметрите на европейските фондове за двата разглеждани програмни периода – 2007-2013 г. и 2014-2020 г., както и специфични национални и европейски документи, съдържащи изисквания в сферата на енергийната ефективност. Прегледът на законодателството е извършен коректно и е обширен, като задава правилно нормативната рамка на разглежданата тема.

Представени са подробни исторически данни за енергийния отрасъл, за първичното енергийно потребление и за крайното енергийно потребление. Цитираните данни са актуални (публикувани през 2017 и 2018 г.) и отразяват коректно настоящата ситуация в ЕС по отношение на енергийното потребление.

Анализирани са и най-новите законодателни инициативи в Европейския съюз, обединени в Законодателния пакет „Чиста енергия за всички европейци“, с акцент върху изменението на директивата за енергийната ефективност.

В третата глава на дисертацията авторът представя преглед и оценка на въздействието на Европейския фонд за регионално развитие върху сградната енергийна ефективност в програмните периоди 2007-2013 г. и 2014-2020 г., като прилага описания в глава 1 логически модел. Анализът е извършен както за оперативните програми, така и за отделните схеми на програмите.

Част от изводите на докторанта са, че регионалните програми и за двата периода представят единствено общи проблеми по отношение на енергийната ефективност и не идентифицират в достатъчна степен ползите от решаването им, което води до липса на конкретни цели и приоритети по отношение на мерките за енергийна ефективност. Същевременно докторантът посочва, че са предвидени значителни ресурси в размер на над 400 млн. евро само по Европейския фонд за регионално развитие, но ефективността на мерките и в двата програмни периода е значително по-ниска от сходни мерки по други програми.

Основен извод на докторанта е, че разработването на всяка програма следва да започне с преглед на потребностите, на които тя ще отговори, докато анализирани програми за двата периода поставят като цел решаването на общи проблеми и не

дефинират в достатъчна степен ползите от решаването им, като същевременно не включват и анализ, който да помогне за подобряването на програмите.

Четвъртата глава сравнява очакваното и реалното въздействие на Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика 2007-2013“ и Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност 2014-2020 г.“ чрез прилагане на дефинирания в глава 1. Логически модел. Както и при изводите от предната глава, и тук докторантът посочва, че мерките за повишаване на енергийната ефективност на предприятията, съфинансирани от европейските фондове, не съдържат конкретен анализ на потребностите и на икономическите сектори и райони с най-голям потенциал за подобряване на енергийната ефективност, което води до отсъствие на конкретни цели. Това в крайна сметка, според неговия анализ, води и до „незначителен“ общ ефект от двете разглеждани програми, но същевременно те осигуряват значителна част от изпълнението на националните цели за намаляване на крайното енергийно потребление.

Интересен резултат от изследването в тази глава е и посочената много по-висока ефективност на помощите за прилагане на мерки за енергийна ефективност при големи предприятия, отколкото на помощите за малки и средни предприятия.

В последната, пета глава, авторът представя и своето Заключение. Коректно са отразени поставените в началото 4 хипотези и отношението им към получените изследователски резултати.

Изготвена е и авторска справка за приноса на дисертационния труд, като част от нея е и таблицата с конкретни препоръки за програмирането и изпълнението на програми с голям мащаб и значимост за енергийната ефективност.

Докторантът посочва коректно, че в изследването не е разгледана възвръщаемостта на инвестициите в енергийна ефективност – важен елемент, който въздейства върху устойчивостта и целесъобразността на инвестициите. Той посочва, че такъв анализ би следвало да се извършва на ниво отделни проекти, които не е в обхвата на дисертационния труд, но може да е фокус на следващи изследвания по темата. Докторантът посочва и други ограничения на изследването, които трябва да се вземат предвид при последващи разработки по темата.

3. Основни приноси

Основните приноси на дисертацията, според техния характер, са:

Научно-приложни приноси:

Основният научно-приложен принос е, че предложеният нов Логически модел отчита спецификите на разглежданите програми, съдържа всички познати до момента основни елементи и резултати и комбинира елементи от различни досегашни модели, като по този начин преодолява стандартните ограничения за сходни оценки на въздействието, които обикновено включват оценка в рамките на една програма и на един програмен период.

Практико-приложни приноси:

1. Направен е задълбочен анализ на съществуващите бази данни по програмите, които не са третираны от управляващия орган, въпреки че представляват добра база за програмиране;

2. Разглеждането на периодите 2007-2013 и 2014-2020 г. позволява на дисертационния труд да изложи не само изводи за приключили програми, а и да предложи изводи, „добри практики” и препоръки, които потенциално могат да подобрят изпълнението на европейските програми в настоящия и в следващия програмен период (2021-2027);

3. Сравнението на мерките за повишаване на енергийната ефективност на сградния фонд и на предприятията в различни програмни периоди и различни оперативни програми, показва необходимост от оптимизация на използваните средства.

4. Разработени са набор от препоръки и очаквани ефекти за програмирането и изпълнението на програми с голям мащаб и значимост за енергийната ефективност

Авторската справка за научните приноси в автореферата на Даниел Нигохосян изцяло съответства на получените от него резултати.

Критични бележки:

- Използваната научна литература е основно на английски език, като включва множество нормативни документи. Същевременно, използваната литература на български език е изцяло формирана от нормативни източници, без да отчита някои от българските публикации по темата за енергийната ефективност;

- Част от обсъдените при предварителното обсъждане на дисертацията забележки не са отразени, но това е право на докторанта и в никакъв случай не намалява достойнствата на научния труд.

4. Заключение

Предложената за защита дисертация „Принос на Европейския фонд за регионално развитие към енергийната ефективност на сградния фонд и предприятията в България в периода 2007-2013 г. и очакван принос за периода 2014-2020 г. ” на докторанта Даниел Ишхан Нигохосян е актуална и с несъмнена научна и научно-приложна стойност и **отговаря на изискванията на ЗРАСРБ**. Това ми дава основание да предложа на научното жури да му присъди образователната и научна степен „Доктор“ по направление 3.8 Икономика. Икономика и управление по отрасли – Образование, наука, иновации.

София, 16.10.2018 г.

Рецензент:

